

עין יצחק

פינת ההלכה של ערב שבת
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' תולדות תשע"ט | גליון מס' 109

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי

איזה תבשיל מותר לחמם בשבת?

חילוק בין תבשיל לח לתבשיל יבש | הנאה ממלאכה שהפוסקים נחלקו באיסורה | גמור והשלים תהליך בישול בשבת | למה חשוב לדעת כל שיטות הפוסקים?

בישול אחר בישול. ומשמע במג"א (סי' רנג ס"ק לז) שלדעה זו, חימום דבר לח אסור מדאורייתא (אך כאמור, לדעת הרמב"ם ועוד ראשונים אין איסור).

ולהלכה, בשולחן ערוך (סי' שיח סעיף ד, ה, טו) חזר מרן על החילוק שבין תבשיל יבש לבין תבשיל לח, שבתבשיל יבש, כגון אורז, תפוז"א, אין בישול אחר בישול, ובתבשיל לח, כגון מרק, יש בישול אחר בישול.

מדוע זנח מרן ה'בית יוסף' את דעת הרמב"ם?

ובאמת צריך להבין את פסק השו"ע, שכן יש לנו כאן את דעת הרמב"ם, שהיה מקובל אצל הספרדים בכל ארצות המזרח, והיה פוסק גדול שפשטו הוראותיו. ובשו"ת אבקת רוכל - למרן הבית יוסף - (סי' י"ט לב, ועי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' רנג) כתב שהרמב"ם היה בארץ ישראל כמרא דאתרא, ומאד התחשבו בפסקיו. וכמו כן, בין המתירים נמצא הרשב"א, שמרן הבית יוסף (י"ד סי' קה וסי' קי, ועי' בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' מג) הפליג עליו בשבחים רבים, וכיון שיש לנו כאן פוסקים חשובים שכתבו להקל בדבר, שאין בישול אחר בישול, בין בתבשיל יבש ובין בתבשיל לח, לכאורה היה צריך השו"ע לפסוק כהרמב"ם והרשב"א. ומודע כתב כדעת רש"י והרא"ש ותלמידי רבינו יונה, שהיו בארצות אשכנז, ופסק כמותם לחלק בין תבשיל יבש ללח, שרק ביבש אין בישול אחר בישול!?

ספק דאורייתא לחומרא

והתשובה היא, כפי שכבר הזכרנו את דברי המג"א, שלהסוברים שבדבר לח יש בישול אחר בישול, הוא איסור דאורייתא, נמצא שאם לוקח מרק שהתבשל ונצטנן וחוזר ומחממו שוב על הפלאטה בשבת, הרי שלפי דעת רש"י והרא"ש ותלמידי רבינו יונה הוא עובר איסור דאורייתא, ולדעת הרמב"ם והרשב"א מותר, והרי זה ספק דאורייתא. ואילו היה לנו כאן את דעת הרי"ף, 'יבוא השלישי ויכריע ביניהם' ונוכל לפסוק כדעת ב' עמודי הוראה כנגד אחד מעמודי ההוראה. אך מכיון שאין לנו בזה את דעת הרי"ף, שהוא רק העתיק את לשון הגמרא שכל שבא בחמין שורין אותו בחמין בשבת, ולא

שאלה: מאכל צונן שהתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פרוסות דג ובשר (ויש בהם רק מעט רוטב), האם מותר לשוב ולחממם על הפלאטה בשבת?

תשובה: במשנה (שבת, קמה ע"ב): "כל שבא בחמין מערב שבת, שורין אותו בחמין בשבת", כלומר: כל דבר שנתבשל מערב שבת, מותר לחזור ולחממו בשבת, אפילו בסיר רותח שהורידוהו מן האש, 'כלי ראשון', שאין בישול אחר בישול. ובגמרא (שם) הובאה דוגמא לסוג מאכל מבושל שחוזרים ומחממים אותו, כגון 'תרנגולתא דרבי אבא', שהיה נוהג לבשל תרנגולת ואחר כך שורה אותה בחמין.

חילוק בין תבשיל לח לתבשיל יבש?

ונחלקו הראשונים האם מה שהביאה הגמרא את הדוגמא של 'תרנגולתא דרבי אבא', הוא דוקא בזה וכיו"ב, שהוא דבר גוש, דבר יבש, אם רק בזה אומרים שאין בישול אחר בישול, ומותר לחזור ולחממו, אבל דבר לח, נוזלי, כגון מרק וכדו', יש בישול אחר בישול, שכל מהותו כשהוא חם, וכשהמרק צונן, הוא יצא מגדר מבושל, וכשחוזר ומחממו יש בו משום בישול, או שנאמר שאין הבדל בין תבשיל לח ליבש.

דעת הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"א), הרשב"א (פ"ג דשבת מ: סוף ד"ה מביא), הרמב"ן (שבת לה:), הר"ן (שבת מה:), הריטב"א (שבת לט, ד"ה כל) ועוד, שאין הבדל בין תבשיל לח לתבשיל יבש, ועל כן אף מרק, שמבושל כל צרכו, (ולא רק שלישי או חצי בישול) ונצטנן, מותר לחממו אף שיגיע לשיעור חום שהיד סולדת בו.

לעומת זאת, דעת רש"י (שבת דף יח ע"ב, לד ע"א), תוספות (שבת לט), הרא"ש (פרק ג סימן י"א) ותלמידי רבינו יונה (הובא בר"ן ריש פרק ד שבת, ובנמוק"י ב"ב י"א), שיש לחלק בין תבשיל לח לתבשיל יבש, שבתבשיל לח יש בישול אחר בישול, ובתבשיל יבש אין בישול אחר בישול, וכשהגמרא הביאה דוגמא של תרנגולת של רבי אבא, בדוקא הביאו דוגמא זו, שדוקא בדבר גוש, דבר יבש, שמבושל מאתמול, אין בישול אחר בישול, אך במרק וכל דבר לח ונוזלי, שנצטנן וחוזר ומחממו ומגיע שוב לשיעור חום שהיד סולדת בו, יש

כתב לחלק בין לח ליבש, הרי שחלוקים בכך ב' עמודי הוראה, ואין הכרעה בזה, ונשאר הדבר בגדר ספק וספק דאורייתא לחומרא. ולכן פסק לנו מרן בשו"ע לחלק בין תבשיל יבש שמותר להחזירו על הפלאטה ולחממו, לבין תבשיל לח.

הנאה ממלאכה שהפוסקים נחלקו באיסורה

מי שטעה ולקח בשבת תבשיל מבושל כל צרכו שרובו לח ומידת החום שלו פחותה משיעור שהיד סולדת בו, וחיממו על-גבי פלאטה, או על-גבי אש מכוסה בטס של מתכת או אזבסט, והתבשיל נתחמם עד שהגיע לחום שהיד סולדת בו, שאסור לעשות כן, שהרי יש בישול אחר בישול בלח, האם מותר ליהנות מתבשיל זה בשבת? שכן מבואר בגמרא (שבת לח, גיטין נג, בבא קמא ע"א, חולין טו ועוד) שמי שעבר ועשה מלאכה בשבת, אסור ליהנות מאותה מלאכה, כגון המבשל בשבת. וכאן, שחיים את המרק, שלדעת השו"ע עבר איסור (ורק לדעת הרמב"ם ודעימ' מותר), האם מותר לאכול תבשיל זה?

הפרי מגדים (סי' שיה סק"י) כתב כלל, שכל דבר השנוי במחלוקת הפוסקים אם מותר לעשותו בשבת או לא, אפילו אם ההלכה נפסקה בשו"ע לאיסור, מכל מקום בדיעבד אם עבר ועשה כן, אפילו במזיד, מותר ליהנות מדבר זה בשבת, ואין בכך איסור הנאה ממועשה שבת. וביאר כן על פי דברי הגמרא (בבא קמא שם) שדרשו על הפסוק (שמות לא יד) 'שמרתם את השבת כי קודש היא לכם' - "היא קודש, ואין מעשיה קודש", דהיינו שהשבת היא עצמה קודש, ואין לעשות בה מלאכה, אך מה שנעשה, חכמים הם שאסרו ליהנות, והוא איסור דרבנן.

ועל כן כשהפוסקים חולקים בענין איסור עשיית מלאכה כלשהי, אם מותר או אסור, לענין עשייתה אנו אוסרים, דספק דאורייתא לחומרא, אך לענין הנאה מהמלאכה, הוא איסור דרבנן וספק דרבנן לקולא. וכך מבואר במגן אברהם (סי' רנד ס"ק יא) בשם הב"ח לענין מי שעבר ונתן קדירה על גבי גחלים מבעוד יום, שבדיעבד מותר ליהנות מכך בשבת. ובמ"ב (סי' שיה סק"ב) פסק כן להלכה.

ועל דרך זו התיר המג"א (סי' שכג ס"ק יא ובמ"ב ס"ק לג) לענין מי שעבר והטביל בשבת כלי הטעון טבילה, שבדיעבד מותר להשתמש בכלי זה, ונימוקו, שמאחר ויש מתירים להטביל לכתחילה, וכל איסור הנאה הוא מדרבנן, ספק דרבנן לקולא. לאכול מהתבשיל בשבת אף בעודו חם, ואין לאוסרו משום מעשה שבת. שהרי נחלקו הפוסקים אם יש בישול אחר בישול בלח, ולענין מעשה שבת הוא ספיקא דרבנן ולקולא. וגם בשעה"צ (שם ס"ק לב, ועי' בשעה"צ סי' רנט ס"ק כד, ועי' בבית"ל סי' שיה ס"ח ד"ה שנמצא) הביא דברי הפמ"ג הנ"ל, שאין איסור הנאה בדיעבד. ובבית"ל (סי' שיה ס"ד ד"ה ואפילו) ביאר שדין זה הוא אף באופן שמרן השו"ע פסק כדעת האוסרים, אפילו הכי בדיעבד מותר.

ולכן מי שהניח בשבת תבשיל צונן שרובו לח על-גבי מיחם או פלאטה והתבשיל התחמם עד שהגיע לשיעור חום שהיד סולדת בו, אע"פ שעבר איסור, מכל מקום בדיעבד מותר ואין לאוסרו מצד הנאה ממעשה שבת.

גמר תהליך בישול בשבת

מי שהניח תבשיל שנתבשל לפני שבת רק שיעור כמאכל בן דרוסאי, דהיינו תבשיל הנאכל על-ידי הדחק מכח הבישול, כגון כשאוכלו רק כשממהר לצאת לדרכו וכיו"ב, ולאחר שהניחו שם בשבת גמר בכך את בישולו ונתבשל כל צרכו, נחלקו בכך רש"י והרמב"ם. לדעת רש"י (שבת כ ע"א) אין בכך איסור, ולדעת הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג) אסור, שכתב: "המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו וכו' פטור", ודייק לכתוב 'כל צרכו', ומשמע שאם לא התבשל כל צרכו, והשלים בישולו בשבת, חייב משום מבשל. ועל כן אף-על-פי שאסור לעשות כן, שהעיקר להלכה כדעת הרמב"ם ומרן השו"ע שכל שלא נתבשל כל צרכו יש בו משום בישול בשבת, מכל מקום בדיעבד שכבר נעשה כן אין לאיסור התבשיל משום מעשה שבת, שמאחר שאין האיסור של מעשה שבת אלא מדרבנן, הוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא, כיון שיש בדבר מחלוקת.

וכן אם פתח את כיסוי הקדרה בשבת, ונתברר לו שהתבשיל לא נתבשל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי, דהיינו שנאכל על ידי הדחק, וחזר וכיסה את הקדירה, ועשה בכך איסור, בדיעבד אין לאיסור ליהנות מהתבשיל משום מעשה שבת. וכן כתב במ"ב (סי' רנט ס"ק כה).

וכן מי שעבר ובחש והגיס בתבשיל שעדיין לא נתבשל כל צרכו, אך היה ראוי לאכילה על-ידי דחק גדול, וע"י הגסתו זירז את גמור הבישול, אע"פ שאסור לעשות כן, מ"מ מותר לאכול בשבת. בכל הדוגמאות הנ"ל, טעם היתר ההנאה הוא, שלפי דעת רש"י, כל שנתבשל אפילו שיעור מועט, אין בו בישול אחר בישול. ואמנם ההלכה כדעת הרמב"ם וכפי שפסק השו"ע (סי' רנד ס"ד), מ"מ בדיעבד אמרינן דכיון שאיסור הנאה הוא מדרבנן, ספק דרבנן לקולא.

חשיבות ידיעת שיטות הפוסקים

כשלומדים הלכות שבת, צריך לבדוק בכל דבר אם נחלקו הפוסקים בענין זה או לא, ולא סתם לדעת רק את מסקנת ההלכה, כי יש בכך נפק"מ אם מותר ליהנות מכך. ואמנם אם הוא דין מוסכם לכל הדיעות, כגון מי שעבר והדליק חשמל בשבת, שלכל הדיעות זה אסור, אין ליהנות מאור זה בשבת, והיינו כל דבר שלא היה יכול עשותו לולי אור החשמל. אבל בדבר שהפוסקים נחלקו בו, אם כי לענין עשיית המלאכה אנו מחמירים כי הוא ספק דאורייתא, אך לענין הנאה מהמלאכה, הוא ספק דרבנן ומקילים.

